

Kézdivásárhelyi Péternek tanárként való kirendelése

Fekete Mihály a kolozsvári református kollégium történetéről írott tanulmányában arról számol be, hogy Gyulafehérvárnak a tátróktól 1658-ban történt feldulása után "a tanítói terhek elhordozására (Kolozsvárt) új erőről kelle gondoskodni s így rendelék ide tanáruul még 1659-ben Barcsai Ákos fejedelem udvari papját, Vásárhelyi Pétert a gy.-fehérvári ifjuság mellé, mely némileg külön testületet képezve, öt évig szállásolt a kolozsvári tanoda falai közt, a számukra külön választott tanár s tanáraink közös vezérlése alatt."¹⁾

A kitűnő Fekete Mihály feltevését mások s közöttük legujabban a nagyon érdemes Bán Imre is átvette,²⁾ pedig látni fogjuk, hogy Vásárhelyi - amíg Apáczai élt - egész idő alatt Barcsai udvarában az udvari papi tisztet töltötte be.

Hihetőleg a fehérvári kollégiumban végezte be hazai tanulását. Külsőországokba bujdosva, ott 1648-ban Utrechtben találjuk majd 1650 május 22-én mint "Petrus Wasarhely Transylvanus Theol(o-giae) Stud(iosus)" néven iratkozott be a franekerai egyetemre.³⁾ A következő esztendő március 10-én "Petrus Wasarhelyi Transylvanus, (Annorum) 25, T(theologiae studiosus)" adatokat mondott tollba a leydai egyetem anyakönyvébe.⁴⁾ Részben az 1652. esztendőt is itt töltötte. Ugyanis "Pavlvs Kalmar Dioszegi Ungarus" ebben az évben június 5-én Leydában tartott filozófiai tárgy vitatkozását a többek között barátainak: Apáczai P.(?) János hittudornak, Tarpai S.

1) Fekete Mihály: A kolozsvári ev. ref. főtanoda története. Kolozsvár, 1876. 34.

2) Bán Imre: Apáczai Csere János. Bp. 1958. 507.

3) TT. 1886. 608.

4) Archiv N.F. XVI. 212.

Andrásnak és K. Vásárhelyi Péter hittanhallgatóknak ajánlotta.⁵⁾ Meg kell jegyeznünk, hogy mindnyájan puritánus felfogást követők valának.

Az Angliában tanult diákok számbavételénél Trócsányi Berta úgy sorolja fel, hogy az 1666. évben elhunyt Vásárhelyi K. Péter 1660 táján járt Angliában,⁶⁾ azonban az itt említett évszám föltétlenül téves, mert hiszen már korábban hazajött külsőországokbeli bujdosásából.

Koncz József a marosvásárhelyi ref.iskolánál 1652 április 4-től 1653 november 26-ig terjedő időben egy K.Vásárhelyi Péter nevű rektort nevez meg, aki nagy valószínűséggel azonos a most bemutatandó férfiuval.⁷⁾

Megállapítani nem tudom, hogy Barcsai mikor is választotta udvari papjául. Hihető azonban, hogy fejedelemmé létele után rendeltette maga mellé, mert hiszen Csengeri István kolozsvári papot is ekkor vette udvarába.

Az idegenföldi adatokból meghatározható, hogy származási neve: "Kézdivásárhelyi", születési éve pedig az 1626.esztendő lehetett. Ilyenképpen tehát csak egy évvel volt fiatalabb Apáczainál, s bujdosásuk közben nem egyszer össze is hozhatta a sors őket, amit az 1652. évi vitatkozás ajánlása is bizonyít.

Ismeretes, hogy a puritánok ellene voltak a nem-zsoltár eredetű egyházi éneklésnek s ezért a passzióéneklést is eltörölnöndőnek tartották. Kereszturi Demeter naplójából tudjuk, hogy Barcsai fejedelem ebédlőtermében 1660 március 26-án tartott nagypénteki istentiszteleten megjelent világiak között vitatkozás támadt a passzió megtartása, vagy meg nem tartása miatt. A döntést az udvari pap: Vásárhelyi Péter azzal vitte dűlőre, hogy egyszerűen mellőztette annak eléneklését.⁸⁾

Négy hónap mulva megint találkozunk vele. A kolozsvári sáfárpolgár 1660. évi számadáskönyvében találtam feljegyezve, hogy au-

5) RMK. III. 1804.

6) Trócsányi Berta: Magyar ref. theológusok Angliában. Debrecen, 1944.

7) Koncz József: A marosvásárhelyi ev.ref. régi iskola ismertetése. 1557-1718-ig. M-vásárhelyt, 1884. 43.

8) Zoványi Jenő: Puritánus mozgalmak. Bp. 1911. 365.

gusztus 28-án "Erkezek Urunk eo Naga Uduari Papia Vásárhely Ura[m], akar menny Várad alá, az őcse Vele levin."⁹⁾ Ugy látszik, hogy küldetésben ment volna, mert hiszen nem tudhatta, hogy a vár védői ugyanezen a napon tüzték ki a fehér zászlót. Most már azután 29-én, 30-án és 31-én is itt van. A sáfár azt is feljegyezte, hogy ekkor Kézdi-Vásárhelyi Péternek az őcse is vele volt. Azt gondolom, hogy ez sem lehetett utolsó személy, mert különben a sáfár nem emlékezett volna meg róla. Nagy a gyanum, hogy azonos azzal a Kézdi-Vásárhelyi Istvánnal, aki Apáczai idejében 1658 május 20-tól kezdődőleg hét és fél hónapig a kolozsvári református kollégiumban a Classis Elementaria-nak volt a praeceptor.¹⁰⁾

Szeptember 1. napján fontos hirt jegyzett fel a sáfár. Ugyanis "Erkezek Varadrol Szőverdi Josa Urunk etek fogola.czimer nal-la, megyen Locumtenens (Barcsai Gáspár) Uramhoz Bonczidahoz levelekkel, ez hozot Varad meg vetele felől elseoben bizonios hirt." Ugyancsak a sáfár jegyezte fel, hogy nemkülönbén ezen a napon "Barczai Gaspar Uram küldven be Apahidarol Biro Uramhoz Szilagyi Janos nevű szolgálait egy p[rae]dikatorert." Ez a prédikátor pedig aligha volt más, mint éppen Vásárhelyi Péter, aki a szomszédos Apahidáról visszatérve, most azután már nem tehetett mást, mint fejedelmi urához visszamenjen Szebenbe: szeptember 2-án "Vasarhelyi Uram[nak az Praedikator[nak attam alaia egy barna lovat, varoset megye[n] Szebenbe."¹¹⁾

Ebben az esztendőben még egy másik feljegyzést is találtam róla: október 1-én "Urunk eo Naga Papiat Vásárhely Uramat kelletek Radnótig vitetnem."¹²⁾ Tehát nagyon valószínű, hogy az egész 1660. esztendő folyamán is Barcsai szolgálatában állott s talán Veresmarti püspök közvetlen sürgetésére az 1661. év elejére rendeltetett a kolozsvári kollégiumhoz a fehérvári diákok igazgatására és oktatására. Itt tanított azután az egykori fehérvári kollégiumnak különválásáig, illetőleg diákságának Enyedre történt leköltöztetéséig.

9) Sáfár. 1660. 75, 77.

10) Lásd: K.-Vásárhelyi István c.cikkemet!

11) Sáfár. 1660. 112, 237.

12) Sáfár. 1660. 125.

A kolozsvári református kollégium Vásárhelyinek egy olyan könyvét őrizte meg, amelyet külsőországokbeli tanulása idején 1650-ben Utrechtben vásárolt. A kötetbe írt bejegyzés szerint: "Petri K. Vásárhelyi A. 1650. Rheno Trajecti. - Post ejus obitum P. Tsernatonii 1668. Enyedij Transylv. - Ex libris Melchioris Benedek."¹³⁾ Szathmári Baka Péter temetési beszéde, amelyet "most lelkében meg-dicsőült Vasarhelyi Peternek, hidegedet teste el-takarításának alkalmatosságával" 1666 május 16-án Enyeden mondott el, e kitűnő férfiú életének korai végét jelzi.¹⁴⁾ Így bizonyos, hogy könyvtárának előbb említett kötete K. Vásárhelyinek elhunytja után két esztendő múlva került tanártársának: Csernátóni Pálnak birtokába. Majd a következő tulajdonos Benedek Menyhért, aki 1737-ben a kolozsvári református kollégium alumnusa és a poétika osztály praeeptora volt.¹⁵⁾ Valószínű, hogy kibucszásakor ő adományozta "alma-mater"-ének, követve a hagyományos szokást.

13) Q. 224. sz. könyvtári jelzése volt.

14) RMK. I. 1045.

15) "Nomina studiosorum collegii Claudiaci". 30. (A kollégium levéltára őrizte.)